

ภูมิปัญญาและของดีอำเภอท่าศาลา

สายฝน จิตนุพงศ์

~~~~~

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นความรู้ที่เป็นองค์รวมที่ได้มีการรวบรวมความรู้ต่างๆ ให้มาสัมพันธ์กันจนเกิดมิติรอบด้าน สะท้อนความคิด ความเชื่อ ความใฝ่ฝัน ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว คนในชุมชนท้องถิ่น และขนบธรรมเนียมจารีตต่างๆ ซึ่งเป็นรากฐานการดำรงชีวิตของคนในสังคมนั้นๆ เป็นสรรพวิชาความรู้ทั้งหมดที่ชุมชนท้องถิ่นใช้แก้ปัญหาหรือจรรโลงชีวิต ซึ่งเป็นประโยชน์ในการเลี้ยงชีพหรือประโยชน์ด้านอื่นๆ ในการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่นและปัจเจกชน ซึ่งจากความสำเร็จดังกล่าวดำเนินการได้รับความสนใจจากองค์กรต่างๆ เช่น องค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชน และองค์กรชุมชนท้องถิ่น หรือองค์กรชาวบ้าน ในการกระตุ้นและส่งเสริมให้คนไทยได้หันมาทำความเข้าใจภูมิหลังและรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น หากจะทวนกระแสความเจริญหันกลับไปหลงใหลได้ปลื้มกับชีวิตในอดีตก็หาไม่ แต่เป็นปฏิกิริยาเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้คนไทย สังคมไทย ดำรงอยู่และก้าวหน้าต่อไปอย่างมีคุณภาพให้ทันโลก ในขณะเดียวกันก็เป็นตัวของตัวเองอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเชื่อมั่นและความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของท้องถิ่นในการพัฒนาคน หรือให้การศึกษากับคนเพื่อก้าวไปในอนาคต ไม่เพียงแต่เราจะต้องรอบรู้วิทยาการใหม่ๆ เท่านั้น เราจำเป็นต้องรู้จักตนเอง เข้าใจภูมิปัญญาของเราเอง มีฐานรากพื้นเพทางวัฒนธรรมที่ได้สั่งสม สืบสานกันมาช้านาน และบัดนี้ก็ยังอภังคังไม่รู้จัก เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนและพัฒนาอย่างมีศักดิ์ศรีบนแนวทางผสมผสาน “ของดี” ที่เรามีอยู่เป็นทุนกับ “ของใหม่” ที่เราเลือกแล้วว่าเหมาะแก่เรา

ท่าศาลาเป็นชุมชนเก่าแก่อีกแห่งหนึ่งของจังหวัดนครศรีธรรมราช มีประวัติการสร้างบ้านแปงเมืองมายาวนาน เคยเป็นชุมชนโบราณที่อายุกว่า ๑,๐๐๐ ปี โดยเฉพาะชุมชนโบราณที่ตำบลโมคลานมีอายุเก่าแก่มากถึงกับมีคำกลอนบทหนึ่งที่บ่งบอกความเป็นชุมชนโบราณมานานว่า “ตั้งดินตั้งฟ้า ตั้งหญ้าเข้ดมอน โมคลานตั้งก่อน เมืองคอนตั้งหลัง” ไม่มีประวัติศาสตร์โดยตรงของอำเภอนี้ แต่มีประวัติเกี่ยวโยงกับตำนานและประวัติความเป็นมาของเมืองนครศรีธรรมราช ปรากฏตามตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ตอนหนึ่งว่า เมื่อครั้งที่สิ้นราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช (ปทุมวงศ์) แล้วนครศรีธรรมราชกลายเป็นเมืองร้างอยู่ระยะหนึ่ง กรุงศรีอยุธยา

จึงส่งพระพนมวังและนางสะเดียงทองมาครองเมือง นครศรีธรรมราชแทน พระพนมวังจึงได้เกณฑ์ผู้คนเท่าที่มีอยู่ไปสร้างป่าเป็นนาขึ้นหลายแห่ง รวมทั้งในท้องที่อำเภอกำศาลาปัจจุบัน ซึ่งจากประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานชุมชนที่มีมาเนิ่นนานดังกล่าวทำให้พื้นที่ในอำเภอกำศาลามีมรดกทางด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์และความโดดเด่นและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นเครื่องปั้นดินเผาบ้านมะยิง และโมคลาน ซึ่งมีคำขนานนามมาแต่อดีตว่า “หม้อดีต้องบ้านมะยิง” ต่อมาในปัจจุบันหากใครได้ผ่านไปในพื้นที่บ้านในดุ้งหรือบ้านในดำนก็จะเห็นกรงนกซึ่งเป็นงานหัตถศิลป์ของชุมชนในเขตพื้นที่อำเภอกำศาลามีความสวยงาม สะดุดตา และมีชื่อเสียงโด่งดังไปถึงต่างประเทศ นอกจากนี้อำเภอกำศาลายังอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรต่างๆ ทั้งจากทะเล และจากเทือกเขาหลวงนครศรีธรรมราช ส่งผลให้มีมรดกภูมิปัญญาด้านอาหารที่มีรสชาติอร่อยชวนให้ลิ้มลอง ไม่ว่าจะเป็นกะปิ หรือชาวบ้านทำศาลาเรียกว่า “เคย” ก็ถือเป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาด้านอาหารที่ขึ้นชื่อโดยเฉพาะ “เคยบ้านเคียนดำ” และ “เคยกลาย” ที่ถือว่าเป็นของดีอำเภอกำศาลามาช้านาน

เมื่อพูดถึงเครื่องปั้นดินเผาซึ่งถือเป็นหัตถกรรมที่อยู่คู่กับชุมชนในนครศรีธรรมราชเป็นเวลาหลายร้อยปี แหล่งสำคัญที่มีการผลิตมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึง

ปัจจุบันคือ ที่บ้านปากพะยิงในอำเภอกำศาลา อยู่ห่างจากชุมชนโบราณ วัดโมคลาน ทางทิศเหนือราว ๑๐๐ เมตร มีลำน้ำสายหนึ่งชื่อ “คลองโต๊ะแง้” หรือ “คลองควาย” หรือ “คลองโมคลาน” ห่างจากคลองโต๊ะแง้มาทางเหนือราว ๑ กิโลเมตร มีลำน้ำอีกสายหนึ่งชื่อ “คลองชุมพลิง” (หรือ “คลองยิง” หรือ “คลองมะยิง”) คลองทั้งสองนี้ไหลผ่านสันทรายอันเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณโมคลานไปลงทะเลยาวไทยทางทิศตะวันออก ระหว่างคลองทั้ง ๒ สายนี้เป็นบริเวณที่ชุมชนแห่งนี้ทำเครื่องปั้นดินเผามาแต่โบราณ และมักจะเรียกกันว่า “แหล่งทำเครื่องปั้นดินเผาโมคลาน” หรือ “แหล่งทำเครื่องปั้นดินเผาบ้านยิง” อยู่ในหมู่ที่ ๙ ตำบลห้วยตะพาน และหมู่ที่ ๑๐ และหมู่ที่ ๑๑ ตำบลโมคลาน อำเภอกำศาลา เนื้อที่ที่ใช้เพื่อการนี้ทั้งที่เคยใช้มาแล้วแต่โบราณ และกำลังทำต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้ประมาณ ๓๐ - ๔๐ ไร่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ เจ้าหน้าที่ของศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช ได้เริ่มเข้าไปดูการทำภาชนะดินเผาที่บ้านมะยิงแห่งนี้ และได้เข้าไปศึกษาอีกหลายครั้งพบว่าในบริเวณนี้เต็มไปด้วยเนินดินขนาดใหญ่ที่ทับถมด้วยเศษภาชนะดินเผา ชาวบ้านได้เคยขุดดินบนเนินเพื่อขยายเตาเผาภาชนะดินเผาออกไป ได้พบว่าเศษภาชนะดินเผาที่ทับถมกันอยู่นั้นลึกลงมาก และได้พบเศษภาชนะดินเผารู้นกแก้วเป็นดินเผาเนื้อแกร่งจำนวนมาก

ภาพถ่ายกิจกรรมสาธิตการปั้นดินเผา

ในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “วลัยลักษณ์บูรณาการ สืบสานภูมิปัญญา ทำศาลาเมืองน่าน้อย”
วันที่ ๑ - ๒ กันยายน ๒๕๖๑ ณ ศูนย์การค้าเซ็นทรัลพลาซา นครศรีธรรมราช

ภาพผลิตภัณฑ์กรงนก บ้านในด่าน อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช
หัตถศิลป์พื้นบ้านก้าวไกลสู่สากล

กรงนก ถือเป็นอีกภูมิปัญญาที่มีความโดดเด่นของอำเภอท่าศาลา โดยมีกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านที่ผลิตและทำกรงนกส่งขายทั้งในและต่างประเทศที่มีชื่อเสียงคือ กรงนกบ้านในด่าน หมู่ที่ ๑๐ ตำบลโมคลาน อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเริ่มขึ้นเมื่อปี ๒๕๒๐ โดยนายจรูญ มะหมั่น ราษฎรในหมู่บ้านซึ่งเป็นพ่อของนายสุรียน มะหมั่น สมาชิกอบต.โมคลาน เป็นคนชอบเลี้ยงนก จึงไปซื้อกรงไม้จากอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ราคาลูกละ ๒๐ บาท แต่ปรากฏว่าจำนวนนกที่เลี้ยงมาก จึงเกิดความคิดถึงไม้ที่มีอยู่มากมายในหมู่บ้าน เอามาทำกรงนกใช้เองและทำเพื่อขาย โดยใช้กรงนกที่ซื้อมาเป็นแบบ จนสามารถทำกรงนกหลายแบบ หลายขนาด หลังจากนั้นนายสุรียน มะหมั่น ซึ่งเป็นลูกชายได้มองเห็นคุณค่า และเกิดความคิดในการทำกรงนกขึ้นมา จึงได้ว่าจ้างสั่งให้ช่างที่มีฝีมือดี

และมีชื่อเสียงมากที่สุดจากจังหวัดปัตตานีทำกรงนกให้ตามแบบที่ตัวเองต้องการ แต่ถูกปฏิเสธจากช่างจึงคิดถึงความสามารถของตัวเองที่มีความชำนาญในงานหัตถกรรมไม้อยู่ จึงได้ทำกรงนกลูกแรกตั้งแต่ปี ๒๕๔๐ เป็นต้นมา ด้วยวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม ทำด้วยมือ ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มจึงออกมาไม่ค่อยละเอียดและสวยงามเท่าที่ควร

ปัจจุบันกลุ่มได้ปรับเปลี่ยนการผลิตเป็นใช้เครื่องจักรช่วยเสริมเพิ่มความสวยงาม กลุ่มได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน คือสำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอท่าศาลา ด้านการลงทะเบียนกลุ่มผู้ผลิต/ผู้ประกอบการ OTOP และการคัดสรรสุดยอดผลิตภัณฑ์ชุมชนไทย จากกรมการพัฒนาชุมชน ปี ๒๕๕๕ กรงนกจึงถือเป็นอีกหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาที่สำคัญที่อยู่คู่กับชาวอำเภอท่าศาลา และเป็นผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นชื่อส่งออกไปจำหน่ายถึงต่างประเทศ โดยภายหลัง

ภาพการผลิตโคมไฟ อีกหนึ่งสินค้าที่ต่อยอดจากภูมิปัญญาการทำกรงนก

ได้มีการต่อยอดและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ประเภทคอมไฟ โต๊ะรับแขก และอื่นๆ โดยใช้ฐานภูมิปัญญาการทำกรงนกไปต่อยอดและพัฒนาจนเป็นสินค้าที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนเป็นอย่างดี

ภูมิปัญญาที่มีอัตลักษณ์และความน่าสนใจของอำเภอท่าศาลาที่ต้องกล่าวถึงคือ ภูมิปัญญาการทอหางอวนโดยการนำเส้นใยโบลานสืบสานจากภูมิปัญญาชาว

บ้านจึงเป็น ๑ ในเครื่องมือของชาวประมง โดยใช้ภูมิปัญญาทอโบลานเป็นพื้นผ้าในการดักลูกกุ้ง ลูกปลา จึงเป็นที่มาของชื่อกลุ่ม “ทอหางอวน” บ้านหน้าทัพ อ.ท่าศาลา จ.นครศรีธรรมราช นำโดยหัวหน้ากลุ่ม “พีจินดา เลาหวิวัฒน์” ปราชญ์ภูมิปัญญาที่คอยถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับหางอวนให้ทุกคนได้รับรู้ และชื่นชมความงดงามของภูมิปัญญาดังกล่าว

ภาพ : “ทอดด้วยรัก... ถักด้วยใจ... เส้นใยโบราณ”

ด้วยปัจจุบันสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป อาชีพ ประมงซึ่งเคยเป็นอาชีพหลักของชุมชนก็เริ่มลดน้อยลง บทบาทของโบราณในฐานะ “หางอวน” ก็เปลี่ยนไป พี่จินดา เล่าให้ฟังว่า ก็ได้นำภูมิปัญญาหางอวน ที่บรรพบุรุษได้สั่งสมและถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นไปพัฒนา ต่อยอดองค์ความรู้จนกลายมาเป็นหมวก กระเป๋า เสื้อผ้า ข้าวของเครื่องใช้ที่เข้ากับยุคสมัย ทั้งนี้ผลิตภัณฑ์ จากหางอวนบ้านหน้าทับยังไปไกลกว่านั้น ด้วยการนำวิธี

การถักโครเชต์เส้นโบราณครั้งแรกของประเทศไทย งานที่ต้องใช้ฝีมือ ทักษะในการถักอย่างละเอียด เพราะเส้น โบราณนั้นเหนียวและยังต้องใช้ความอดทนในการใช้มือต่อ เส้นโบราณที่ละเส้นเพื่อไม่ให้เกิดปมที่ทำให้ยากต่อการถัก จึงถือได้ว่าการนำภูมิปัญญาหางอวนไปต่อยอด เป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ทั้งหมวก เสื้อผ้า กระเป๋า จึงถือ เป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับชาว อำเภอกำแพงแสนเป็นอย่างมาก

ภาพ: นายสกล จันทรังสี รองผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นประธานในพิธีเปิด เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “วลัยลักษณ์บูรณาการ สืบสานภูมิปัญญา ทำศาลาเมืองน่าอยู่”

ภาพ: การออกร้านสาธิตภูมิปัญญาและของดีอำเภอกำแพงแสน
ในกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “วลัยลักษณ์บูรณาการ สืบสานภูมิปัญญา ทำศาลาเมืองน่าอยู่”
วันที่ ๑ - ๒ กันยายน ๒๕๖๑ ณ ห้างเซ็นทรัลพลาซา นครศรีธรรมราช

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการนำภูมิปัญญามาใช้เป็นฐานในการขับเคลื่อนและพัฒนาสังคมจึงได้แสวงหาเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่อำเภอกำแพงแสน โดยมีศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ เป็นหน่วยงานหลักร่วมกับสำนักวิชาต่างๆ และโรงพยาบาลศูนย์การแพทย์มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ดำเนินงานโครงการวลัยลักษณ์บูรณาการ “ทำศาลา เมืองน่าอยู่” (Thasala Model : Smart and smile city) เพื่อร่วมขับเคลื่อนให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอำเภอกำแพงแสนในด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และร่วมขับเคลื่อนให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอำเภอกำแพงแสนในด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน สร้างจิตสำนึกในการรักษาความสะอาด ขยายหาด ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวชายหาดที่สวยงาม และลดปริมาณขยะบริเวณชายหาด อำเภอกำแพงแสน โดยเป็นการดำเนินงานที่สอดคล้องและสนองนโยบายของรัฐบาลในโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี

ที่มุ่งสร้างความพร้อมและยกระดับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวโดยการสร้างความเข้าใจกับชุมชน และนำนักวิชาการและผู้มีประสบการณ์ไปร่วมช่วยวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้เสน่ห์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรมของชุมชน และกำหนดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวพร้อมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์โอท็อปให้มีจุดขายที่เป็นเสน่ห์ โดยมุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับการจัดกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “วลัยลักษณ์บูรณาการ สืบสานภูมิปัญญา ทำศาลาเมืองน่าอยู่” ซึ่งอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์ได้ร่วมกับอำเภอกำแพงแสน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นอำเภอกำแพงแสน และปราชญ์ภูมิปัญญาชาวบ้านได้ร่วมกันจัดงานขึ้นในครั้งนี้ ที่มุ่งหวังให้มีการนำภูมิปัญญาไปใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติ อันจะส่งผลให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี และเกิดการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้อย่างยั่งยืนตามลำดับ